

Matematyczne Metody Fizyki II

Mariusz Przybycień

Wydział Fizyki i Informatyki Stosowanej
Akademia Górniczo-Hutnicza

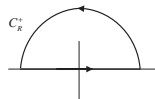
Wykład 4

Rachunek reszduów w obliczaniu całek

Wykorzystanie twierdzenia Cauchy'ego do obliczenia całki $I_x = \int_{-\infty}^{\infty} F(x)dx$

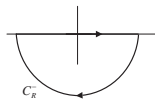
Kontur domykamy od góry lub od dołu:

$$\oint_{C^{\pm}} F(z)dz = \int_{-\infty}^{\infty} F(x)dx + \lim_{R \rightarrow \infty} \int_{C_R^{\pm}} F(z)dz = \pm 2\pi i \sum a_{-1}(z_k)$$

Obliczamy całkę wzdłuż jednego z półokręgów:

$$z = Re^{i\phi} \quad dz = iRe^{i\phi}d\phi$$

$$\int_{C_{+\infty}} F(z)dz = \lim_{R \rightarrow \infty} \int_{C_R^+} F(z)dz = \lim_{R \rightarrow \infty} i \int_0^{\pi} RF(Re^{i\phi})e^{i\phi}d\phi \sim \lim_{R \rightarrow \infty} RF(R)$$

$$\int_{C_{-\infty}} F(z)dz = \lim_{R \rightarrow \infty} \int_{C_R^-} F(z)dz = \lim_{R \rightarrow \infty} i \int_{2\pi}^{\pi} RF(Re^{i\phi})e^{i\phi}d\phi \sim \lim_{R \rightarrow \infty} RF(R)$$

A więc jeśli $\lim_{R \rightarrow \infty} RF(R) = 0$ to

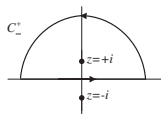
$$\lim_{R \rightarrow \infty} \oint_{C_R^{\pm}} F(z)dz = \int_{-\infty}^{\infty} F(x)dx = \pm 2\pi i \sum a_{-1}(z_{\pm})$$

Obliczanie całek

Przykład: Oblicz całkę $I = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{dx}{1+x^2}$ korzystając z twierdzenia Cauchy'ego.

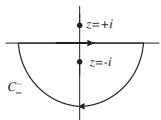
Domykamy kontur w górnej (lub dolnej) półpłaszczyźnie:

$$\oint \frac{dz}{1+z^2} = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{dx}{1+x^2} + \int_{C_R^+} \frac{dz}{1+z^2}$$

Całka po górnym półokręgu dla $R \rightarrow \infty$ znika:

$$\lim_{R \rightarrow \infty} \int_{C_R^+} \frac{dz}{1+z^2} = i \lim_{R \rightarrow \infty} \int_0^\pi \frac{1}{R} e^{-i\phi} d\phi = 0$$

(analogicznie można pokazać, że znika całka po dolnym półokręgu)

$$\oint \frac{dz}{1+z^2} = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{dx}{1+x^2} = \begin{cases} 2\pi i a_{-1}(+i) = 2\pi i \lim_{z \rightarrow i} \left[(z-i) \frac{1}{(z-i)(z+i)} \right] = \pi \\ -2\pi i a_{-1}(-i) = 2\pi i \lim_{z \rightarrow -i} \left[(z+i) \frac{1}{(z-i)(z+i)} \right] = \pi \end{cases}$$

Uwaga: Tą całkę można też obliczyć przez podstawienie $x = \operatorname{tg} \phi$:

$$I = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{dx}{1+x^2} = \int_{-\pi/2}^{\pi/2} \frac{\sec^2 \phi}{(1 + \operatorname{tg}^2 \phi)} d\phi = \pi$$

Obliczanie całek typu Fouriera

Chcemy obliczyć całkę typu Fouriera: $I = \int_{-\infty}^{\infty} f(x)e^{\pm ikx} dx$, gdzie $k > 0$.

Aby skorzystać z tw. Cauchy'ego domykamy kontur w jednej z półpłaszczyzn (zależnie od znaku wykładnika: C_+ dla e^{ikz} oraz C_- dla e^{-ikz}):

$$\oint_{C_{\pm}} f(z)e^{ikz} dz = \int_{-\infty}^{\infty} f(x) \exp^{ikx} dx + \lim_{R \rightarrow \infty} \int_{C_R^{\pm}} f(z)e^{ikz} dz$$

Opisując kontur przez $z = Re^{i\phi} = R(\cos \phi + i \sin \phi)$ mamy

$$\begin{aligned} \lim_{R \rightarrow \infty} \int_{C_R^{\pm}} f(z)e^{ikz} dz &= \lim_{R \rightarrow \infty} \int_{\phi_1}^{\phi_2} f(Re^{i\phi}) e^{ikR \cos \phi} e^{-R \sin \phi} i Re^{i\phi} d\phi \\ &= i \lim_{R \rightarrow \infty} \int_0^{\pi} Rf(Re^{i\phi}) e^{ikR \cos \phi} e^{-kR|\sin \phi|} e^{i\phi} d\phi \end{aligned}$$

Powyższa całka dąży do zera dla $R \rightarrow \infty$ gdy spełnione są warunki:

$$\lim_{R \rightarrow \infty} Rf(R)e^{-kR|\sin \phi|} = 0 \quad \text{oraz} \quad \lim_{R \rightarrow \infty} Rf(R) = 0$$

Dla całki zawierającej e^{-ikz} domykając kontur od dołu mamy:

$$\lim_{R \rightarrow \infty} \int_{C_R^-} f(z)e^{-ikz} dz = i \lim_{R \rightarrow \infty} \int_{2\pi}^{\pi} Rf(Re^{i\phi}) e^{ikR \cos \phi} e^{-kR|\sin \phi|} e^{i\phi} d\phi = 0$$

Obliczanie całek typu Fouriera

Podsumowując, dla $k > 0$ całkę typu Fouriera można obliczyć korzystając z twierdzenia Cauchy'ego domykając kontur w górnej (e^{ikz}) lub dolnej (e^{-ikz}) półpłaszczyźnie:

$$\oint_{C_{\pm}} f(z)e^{\pm ikz} dz = \int_{-\infty}^{\infty} f(x)e^{\pm ikx} dx = \pm 2\pi i \sum a_{-1}(z_{\pm})$$

Przykład: Uzasadnij, że $\int_{-\infty}^{\infty} \frac{e^{2ix}}{(1+x^2)} dx = 2\pi i a_{-1}(+i) = \pi e^{-2}$

Funkcja podcałkowa ma dwa bieguny $\pm i$. Domykamy kontur w górnej półpłaszczyźnie, a więc obejmuje on tylko jeden biegun $+i$.

Wyrażając eksponentę poprzez funkcje trygonometryczne oraz porównując części rzeczywiste i urojone:

$$\int_{-\infty}^{\infty} \frac{e^{2ix}}{(1+x^2)} dx = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{\cos(2x)}{(1+x^2)} dx + i \int_{-\infty}^{\infty} \frac{\sin(2x)}{(1+x^2)} dx = \pi e^{-2}$$

widać, że:

$$\int_{-\infty}^{\infty} \frac{\cos(2x)}{(1+x^2)} dx = \pi e^{-2} \quad \text{oraz} \quad \int_{-\infty}^{\infty} \frac{\sin(2x)}{(1+x^2)} dx = 0$$

Obliczanie całek funkcji sinusów i cosinusów

Całki postaci $I = \int_0^{2\pi} f(\cos \theta, \sin \theta) d\theta$ obliczamy korzystając z tw. Cauchy'ego.

Stosujemy podstawienie $z = e^{i\theta}$, $dz = izd\theta$,

$$z = e^{i\theta} = \cos \theta + i \sin \theta \quad \Rightarrow \quad \left. \begin{array}{l} \cos \theta \\ \sin \theta \end{array} \right\} = \frac{z + \sigma^2 z^{-1}}{2\sigma} \quad \text{gdzie} \quad \sigma = \begin{cases} 1 \\ i \end{cases}$$

Ponieważ $|z| = |e^{i\theta}| = 1$ oraz $\theta \in [0, 2\pi]$ więc konturem po którym przebiega całkowanie jest okrąg $|z| = 1$:

$$\int_0^{2\pi} f(\cos \theta, \sin \theta) d\theta = \oint_{|z|=1} f\left(\frac{z+z^{-1}}{2}, \frac{z-z^{-1}}{2i}\right) \frac{1}{iz} dz = 2\pi i \sum_{\substack{\text{bieguny} \\ \text{wewnątrz} \\ |z|=1}} a_{-1}$$

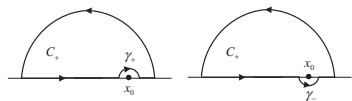
Przykład: Oblicz całkę:

$$\int_0^{2\pi} \frac{d\theta}{(10 + 6 \sin \theta)} = \frac{1}{3} \oint_{|z|=1} \frac{dz}{(z + \frac{i}{3})(z + 3i)} = 2\pi i a_{-1}(-i/3) = \frac{\pi}{4}$$

Wartość główna całki w sensie Cauchy'ego

Rozważmy całkę postaci $I = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{f(x)}{(x - x_0)} dx$

gdzie funkcja $f(z)$ może mieć bieguny jedynie poza osią rzeczywistą.

Istnieją dwa sposoby ominięcia bieguna na osi rzeczywistej. Dla konturu γ_+ :

$$\oint_{C_+} \frac{f(z)}{(z - x_0)} dz = \int_{-\infty}^{x_0 - \rho} \frac{f(x)}{(x - x_0)} dx + \int_{\gamma_+} \frac{f(z)}{(z - x_0)} dz + \int_{x_0 + \rho}^{\infty} \frac{f(x)}{(x - x_0)} dx = 2\pi i \sum a_{-1}(z_+)$$

gdzie $\sum a_{-1}(z_+)$ oznacza sumę residuów $f(z)$ w górnej półpłaszczyźnie oraz zakładamy, że całka po nieskończonym okręgu C_+ zanika.

Dla punktów na γ_+ zachodzi $z = x_0 + \rho e^{i\phi}$, więc:

$$\lim_{\rho \rightarrow 0} \int_{\gamma_+} \frac{f(z)}{(z - x_0)} dz = \lim_{\rho \rightarrow 0} \int_{\pi}^0 \frac{f(x_0 + \rho e^{i\phi})}{\rho e^{i\phi}} i \rho e^{i\phi} d\phi = \int_{\pi}^0 f(x_0) i d\phi = -i\pi f(x_0)$$

Wartość główna całki I w sensie Cauchy'ego jest zdefiniowana jako:

$$P \int_{-\infty}^{\infty} \frac{f(x)}{(x - x_0)} dx \equiv \lim_{\rho \rightarrow 0} \left[\int_{-\infty}^{x_0 - \rho} \frac{f(x)}{(x - x_0)} dx + \int_{x_0 + \rho}^{\infty} \frac{f(x)}{(x - x_0)} dx \right] = 2\pi i \sum a_{-1}(z_+) + i\pi f(x_0)$$

Wartość główna całki w sensie Cauchy'ego

Całka po konturze C_+ jest więc równa:

$$\oint_{C_+} \frac{f(z)}{(z-x_0)} dz = P \int_{-\infty}^{\infty} \frac{f(x)}{(x-x_0)} dx - i\pi f(x_0) = 2\pi i \sum a_{-1}(z_+)$$

Wartość główna całki jednak nie zależy od wyboru konturu, γ_+ lub γ_- , wzdłuż którego omijamy osobliwość na osi x .

Dla punktów na γ_- zachodzi $z = x_0 + \rho e^{i\phi}$, więc:

$$\lim_{\rho \rightarrow 0} \int_{\gamma_-} \frac{f(z)}{(z-x_0)} dz = \lim_{\rho \rightarrow 0} \int_{\pi}^{2\pi} \frac{f(x_0 + \rho e^{i\phi})}{\rho e^{i\phi}} i\rho e^{i\phi} d\phi = \int_{\pi}^{2\pi} f(x_0) i d\phi = i\pi f(x_0)$$

Domykając kontur C_+ w górnej półpłaszczyźnie tym razem obejmuje on osobliwość w x_0 , więc:

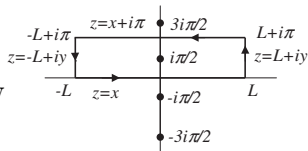
$$\oint_{C_+} \frac{f(z)}{(z-x_0)} dz = P \int_{-\infty}^{\infty} \frac{f(x)}{(x-x_0)} dx + i\pi f(x_0) = 2\pi i f(x_0) + 2\pi i \sum a_{-1}(z_+)$$

Skąd otrzymujemy, że:
$$P \int_{-\infty}^{\infty} \frac{f(x)}{(x-x_0)} dx = 2\pi i \sum a_{-1}(z_+) + i\pi f(x_0)$$

Inne typy całek

Przykład: Oblicz całkę $I = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{xe^x}{(1+e^{2x})^2} dx$

Rozważmy całkę $I = \oint_{\Gamma} \frac{ze^z}{(1+e^{2z})^2} dz$ oraz kontur w postaci prostokąta.

Funkcja podcałkowa ma bieguny drugiego rzędu w:

$$e^{2z} = -1 \quad \Rightarrow \quad z = \pm i\pi/2, \pm i3\pi/2, \dots = \pm i(n + \frac{1}{2})\pi, \quad n = 0, 1, 2, \dots$$

Rozważmy całkę po konturze prostokątnym dla $L \rightarrow \infty$:

$$\begin{aligned} \oint \frac{ze^z}{(1+e^{2z})^2} dz &= \int_{-L}^L \frac{xe^x}{(1+e^{2x})^2} dx + \int_0^{\pi} \frac{(L+iy)e^{L+iy}}{(1+e^{2(L+iy)})^2} idy \\ &\quad + \int_L^{-L} \frac{(x+i\pi)e^{(x+i\pi)}}{(1+e^{2(x+i\pi)})^2} dx + \int_{\pi}^0 \frac{(-L+iy)e^{-L+iy}}{(1+e^{2(-L+iy)})^2} idy \end{aligned}$$

Całki po pionowych krawędziach znikają dla $L \rightarrow \infty$, np.:

$$\lim_{L \rightarrow \infty} \frac{(L+iy)e^{L+iy}}{(1+e^{2(L+iy)})^2} \sim e^{-3iy} \lim_{L \rightarrow \infty} (L+iy)e^{-3L} = 0$$

Inne typy całek

Dla $L \rightarrow \infty$ mamy (korzystamy z $e^{(x+i\pi)} = -e^x$ oraz $e^{2(x+i\pi)} = e^{2x}$):

$$\begin{aligned}\lim_{L \rightarrow \infty} \oint \frac{ze^z}{(1+e^{2z})^2} dz &= \int_{-\infty}^{\infty} \frac{xe^x}{(1+e^{2x})^2} dx + \int_{-\infty}^{\infty} \frac{(x+i\pi)e^x}{(1+e^{2x})^2} dx \\ &= 2 \int_{-\infty}^{\infty} \frac{xe^x}{(1+e^{2x})^2} dx + i\pi \int_{-\infty}^{\infty} \frac{e^x}{(1+e^{2x})^2} dx = 2\pi i a_{-1} \left(\frac{i\pi}{2} \right)\end{aligned}$$

Stosując podstawienie $w = e^x$ oraz tw. Cauchy'ego obliczamy całkę:

$$\int_{-\infty}^{\infty} \frac{e^x}{(1+e^{2x})^2} dx = \int_0^{\infty} \frac{dw}{(1+w^2)^2} = \frac{1}{2} \int_{-\infty}^{\infty} \frac{dw}{(1+w^2)^2} = \frac{1}{2} \cdot 2\pi i \lim_{w \rightarrow i} \frac{d}{dw} \frac{1}{(w+i)^2} = \frac{\pi}{4}$$

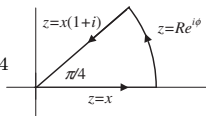
Obliczamy residuum $a_{-1} \left(\frac{i\pi}{2} \right) = \frac{\pi + 2i}{8}$, i ostatecznie mamy:

$$\int_{-\infty}^{\infty} \frac{xe^x}{(1+e^{2x})^2} dx = -\frac{\pi}{4}$$

Inne typy całek

Przykład: Aby obliczyć całkę $\int_{-\infty}^{\infty} e^{ikx^2} dx$ skorzystamy z całki $I = \oint e^{ikz^2} dz$ gdzie konturem Γ całkowania jest wycinek koła.

$$\Gamma : z = x, \quad z = Re^{i\phi}, \quad 0 \leq \phi \leq \pi/4, \quad z = x(1+i) = x\sqrt{2}e^{i\pi/4}$$

$$\lim_{R \rightarrow \infty} \oint e^{ikz^2} dz = \int_0^{\infty} e^{ikx^2} dx + \lim_{R \rightarrow \infty} \int_0^{\pi/4} e^{ikR^2 e^{2i\phi}} iRe^{i\phi} d\phi + (1+i) \int_{\infty}^0 e^{-2kx^2} dx$$

Ponieważ

$$e^{ikR^2 e^{2i\phi}} = e^{ikR^2 \cos(2\phi)} e^{-kR^2 \sin(2\phi)} \Rightarrow \lim_{R \rightarrow \infty} e^{-kR^2 \sin(2\phi)} = 0 \quad \text{dla } 0 \leq \phi \leq \pi/4$$

$$-(1+i) \int_0^{\infty} e^{-2kx^2} dx = -(1+i) \frac{1}{2} \sqrt{\frac{\pi}{2k}} \Rightarrow \int_0^{\infty} e^{ikx^2} dx = \frac{1+i}{2} \sqrt{\frac{\pi}{2k}}$$

Zapisując eksponentę w postaci trygonometrycznej widać, że:

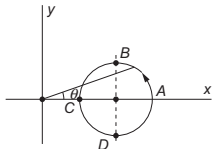
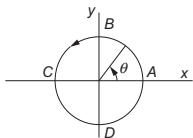
$$\int_0^{\infty} \cos(kx^2) dx = \int_0^{\infty} \sin(kx^2) dx = \frac{1}{2} \sqrt{\frac{\pi}{2k}}$$

Funkcje wieloznaczne, punkty rozgałęzienia

Punkty rozgałęzienia to osobliwości funkcji zespolonych związane z ich wieloznacznością.

Przykład: Rozważmy zachowanie funkcji $f(z) = \sqrt{z}$ wzdłuż następujących dwóch okręgów obieganych *przez*:

$$\begin{aligned} f(z_A) &= 1 \\ f(z_B) &= e^{i\pi/4} \\ f(z_C) &= e^{i\pi/2} \\ f(z_D) &= e^{3i\pi/4} \\ f(z_A) &= e^{i\pi} = -1 \\ \dots \\ f(z_A) &= 1 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} f(z_A) &= \sqrt{3} \\ f(z_B) &= \sqrt[4]{5} e^{i\phi_B/2} \\ f(z_C) &= 1 \\ f(z_D) &= \sqrt[4]{5} e^{-i\phi_B/2} \\ f(z_A) &= \sqrt{3} \end{aligned}$$

Funkcja $f(z) = \sqrt{z}$ nie posiada w $z = 0$ pochodnej co oznacza jej niejednoznaczność wzdłuż dowolnej drogi okrążającej taki punkt.

Rzędem punktu rozgałęzienia nazywamy liczbę owinięć konturu wokół tego punktu potrzebnych aby wartość funkcji wróciła do wartości początkowej.

Funkcja $f(z) = \sqrt{z}$ jest funkcją dwuwartościową.

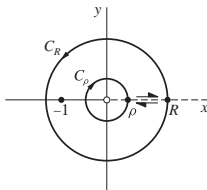
Przykład: Funkcja $\ln z = \ln r + i\theta$ jest funkcją nieskończenie wieloznaczną.

Linie rozgałęzienia

Przykład: Oblicz całkę $\int_0^\infty \frac{dx}{1+x^3}$, wykorzystując funkcję wieloznaczną.

Potrzebujemy funkcji, która ma:

- (1) punkt rozgałęzienia w $z = 0$,
- (2) linię rozgałęzienia którą można rozciągnąć do ∞ wzdłuż osi x ,
- (3) oraz której wartość po przekroczeniu linii rozgałęzienia zmienia się o stałą wielokrotność $1/(1+x^3)$.

Taką funkcją jest $F(z) = \frac{\ln z}{1+z^3}$

Z twierdzenia Cauchy'ego mamy: $\oint \frac{\ln z}{1+z^3} dz = 2\pi i \sum_{k=1}^3 a_{-1}(z_k) =$

$$= \int_0^\infty \frac{\ln x}{1+x^3} dx + \int_{C_\infty} \frac{\ln z}{1+z^3} dz + \int_\infty^0 \frac{\ln x + 2\pi i}{1+x^3} dx + \int_{C_0} \frac{\ln z}{1+z^3} dz$$

Całki po konturach C_ρ oraz C_R dążą do zera gdy $\rho \rightarrow 0$ oraz $R \rightarrow \infty$:

$$\lim_{\rho \rightarrow 0} \int_{C_\rho} F(z) dz = \lim_{\rho \rightarrow 0} i\rho \ln \rho \int_0^{2\pi} e^{i\phi} d\phi = 0 \quad \lim_{R \rightarrow \infty} \int_{C_R} F(z) dz = \lim_{R \rightarrow \infty} i \frac{\ln R}{R^2} \int_0^{2\pi} e^{i\phi} d\phi = 0$$

A więc ostatecznie mamy $(a_{-1}(z_k) = P(z_k)/Q'(z_k) = \ln(z_k)/(3z_k^2))$:

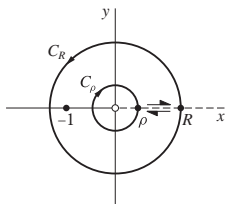
$$\int_0^\infty \frac{dx}{1+x^3} = - [a_{-1}(e^{i\pi/3}) + a_{-1}(e^{i\pi}) + a_{-1}(e^{i5\pi/3})] = \frac{2\pi}{3\sqrt{3}}$$

Całkowanie wzdłuż linii rozgałęzienia

Przykład: Oblicz całkę $\int_0^\infty \frac{x^{-a}}{x+1} dx$, $0 < a < 1$

Obliczymy całkę z funkcji ($z = re^{i\theta} \Rightarrow \ln z = \ln r + i\theta$):

$$f(z) = \frac{z^{-a}}{z+1} = \frac{\exp(-a \ln z)}{z+1}, \quad |z| > 0, \quad 0 < \arg z < 2\pi$$

Z twierdzenia Cauchy'ego mamy (wybieramy $\rho < 1 < R$):

$$\int_\rho^R \frac{r^{-a}}{r+1} dr + \int_{C_R} f(z) dz - \int_\rho^R \frac{r^{-a} e^{-i2a\pi}}{r+1} dr + \int_{C_\rho} f(z) dz = 2\pi i \operatorname{Res}_{z=-1} f(z)$$

Obliczamy residuum: $\operatorname{Res}_{z=-1} f(z) = \lim_{z \rightarrow -1} (z+1)f(z) = e^{[-a(\ln 1 + i\pi)]} = e^{-i\pi a}$

Całki po konturach C_ρ oraz C_R dążą do zera gdy $\rho \rightarrow 0$ oraz $R \rightarrow \infty$:

$$\left| \int_{C_\rho} f(z) dz \right| \leq \frac{\rho^{-a}}{1-\rho} 2\pi\rho = \frac{2\pi}{1-\rho} \rho^{1-a} \quad \left| \int_{C_R} f(z) dz \right| \leq \frac{R^{-a}}{R-1} 2\pi R = \frac{2\pi R}{R-1} \frac{1}{R^a}$$

A więc ostatecznie mamy:

$$(1 - e^{-i2\pi a}) \int_0^\infty \frac{r^{-a}}{r+1} dr = 2\pi i e^{-i\pi a} \Rightarrow \int_0^\infty \frac{r^{-a}}{r+1} dr = \frac{\pi}{\sin a\pi}$$